

subditas in sancto religionis proposito constringant. Et nulla illarum foras evagandi, aut occasione quilibet accepta per villas residendi, suisque voluptatibus descervendi licentiam sibi attribuat. Quanquam enim nonnulli clerici monasteria puellarum, et nonnulli laici monasteria virorum etiam et puellarum habeant, tua tamen debet prævidere solertissima industria, ut in omnibus locis sub tua diœcesi constitutis, ubicunque congregationes clericorum et sanctimonialium sunt, juxta possibilitatem et facultatem rerum secundum hujus institutionis formam vivant. Quia nulla est omnino ecclesia quæ facultates habeat, ubi non possint tot talesque gubernari, qui divinum expleant officium, et ubi hospitalitatis juxta vires non possit diligi. Nos quoque præfatum missum nostrum ad tuam sanctitatem ideo direximus ut tuum cæterorumque ecclesiasticorum in tua diœcesi existentium diligenter atque subtiliter in hoc negotio intueretur studium, et tibi opem in cæteris commoneendis ferret: qui etiam nobis referret qualiter prælati et prælatæ eas formulas libenter susceperint, diligenter transcribere studuerint, et devote adimplere juxta vires curaverint. Quoniam tandiu illam in tua vel comprovincialium tuorum diœcesi immorari et discurrere una cum misso tuo jussimus, donec ab omnibus memoratæ formulæ transcriberentur. Ut videlicet cuncta procurans, diligenterque perficiens, cum ad nos illum redire opere expleto tempus permisit, cuncta quæ acta sunt vestro

A utrumque scripto notentur, atque per ipsum tuumque commissum nostræ dignoscenitiæ intimeatur, ut sciamus quibus gratiarum actiones referre, quosque etiam dignis correptionibus corrigere debeamus. Si vero aliquis tuæ diœceseos eidem institutioni restræque admonitioni procaciter reniti voluerit, et eam quæ ab eodem sacro conventu constituta atque decreta est, pro viribus observare neglexerit, et subinde admonitus non se correxerit, quicumque ille est, ante præsentiam nostram, tua vel missi nostri admonitione, venire festinet, quatenus a nobis juxta quantitatem culpæ digne corrigatur. Direximus præterea tibi pondus et mensuram secundum quæ clericis et sanctimonialibus panis et potus æqualiter tribuenda sunt. Quæ ab omnibus firmissime atque B inviolabiliter teneantur decernimus, et ne quilibet incrementi aut detrimenti a quoquam patiantur, modis omnibus inhibemus. Tuam igitur in calce epistolæ admonemus sanctitatem, ut secundum ministerium tibi divino munere collatum, nostræ in hoc negotio saluberrimæ admonitioni obedienter atque inexcusabiliter pareas, et cæteris in parendo bonum exemplum tribuas. Dignum quippe justumque est ut quanto sublimius sacerdotii dignitate aliis superemines, et a nobis venerabiliter diligeris, tanto magis ad Dei nostraque voluntatem exsequendam devotioem te atque promptioem exhibeas. Vale in Domino, et ora pro nobis.

AD FORMAM

INSTITUTIONIS CANONICORUM ET SANCTIMONIALIUM

AUBERTI MIREI NOTÆ.

Forma institutionis canonicorum. Ea vulgo nuncupatur Regula canonicorum: Regula autem significat institutum seu formam pie recteque vivendi. Regula Græcæ canon dicitur: a canone dicti canonici, hoc est, clerici juxta regularia præcepta viventes. Isidorum lib. vi Orig., cap. 16, loquentem audiamus: « Canon Græcæ, Latine regula nuncupatur. Regula autem dicta, quod recte ducit, nec aliquando aliorum trahit. » Alii dixerunt regulam dictam, vel quod regat, vel quod normam recte vivendi præbeat, vel quod distortum pravumque corrigat.

Canonicorum. Sunt qui disputant an Patres concilii Aquisgranensis formam institutionis seu regulam vivendi anno 816 scripserint canonicis regularibus Augustinianis, an vero canonicis quos vulgo sæculares nunc vocant. Ad hanc questionem Clemens Reynerus, S. Theologiæ doctor ac professor Duacensis, in libro de Apostolatu Benedictinorum in Anglia, Duaci 1628 edito, pag. 131, fuse respondet, ex quo hæc habet: « Canonici illi qui in concilio Aquisgranensi instituntur, non fuerunt Augustinianæ regulæ professi; imo ne quidem religiosi sive regulares, eâ notione vocabuli qua nunc vocamus regulares seu religiosas personas illas tantum quæ per tria vota et plenam sæculi abrenuntiationem Deo sese dedicaverunt. Primo id clarum est ex ipso concilii præmio, in quo inter alia dicitur canonicorum

C rum vita sparsim in sacris canonibus et in SS. Patrum dictis indita. Post præmium sequitur institutio canonicorum, descripta ex multis conciliorum antiquorum canonibus; ex multis capitulis S. Isidori, Prosperi et Gregorii; ex aliquot epistolis S. Hieronymi, et ex duobus sermonibus S. Augustini de communi Vita clericorum, et ex uno sermone ejusdem De pastoribus. Itaque ex Isidoro, Prospero, Gregorio et Hieronymo, hoc est, ex unoquoque istorum Patrum, longe plura desumpta sunt, quam ex S. Augustino. Deinde nulla prorsus ibi fit mentio Regulæ S. Augustini, nec quidquam ex illa (quippe non viris, sed mulieribus data) decerptum est. Cur enim, si hic de canonicis Augustinianis informandis ageretur, non potius et præcipue ex Augustini Regula desumpta esset informatio? Imo si canonici isti essent Augustiniani, quare (sicut Patres in concilio Aquisgranensi, anno 816 habito, monachos omnes instituendos ad regulam S. Benedicti ablegant, his verbis, *Monachi secundum traditam a S. Benedicto Regulam, unanimiter regularem vitam in omnibus sectentur*; non etiam canonicos ad Regulam S. Augustini remittunt? et quamvis hæc deductio satis sit manifesta, ex alio tamen capite adhuc fiet manifestior. Canonicos namque regulares S. Augustini, vere et proprie loquendo religiosos esse, perfectamque sæculi abrenuntiationem profiteri nemo ignorat; atque canonicos, quibus informandis Patres Aquisgranensium

ses Regulam ex canonibus Ecclesiæ, dictisque SS. Patr: am præscripserunt, proprie loquendo non fuisse religiose abrenuntiationi strictos ipsum concilium cap. 115 discrete his verbis enuntiat: « quanquam canonice, quia in sacris canonibus illis prohibetur non legitur, liceat linum induere, carnisbus vesci, dare et accipere, proprias res et ecclesiæ cum humilitate et justitia habere (quod monachis, qui secundum regularem institutionem, arctior rem ducunt vitam, penitus inhibuitur est), tamen in cavendis vitis et amplectendis virtutibus eorum et monachorum distare non debet vita. » Ex his liquet, tempore Ludovici Pii, canonicos in communi viventes etiam sub abbatibus et præpositis, non fuisse regulares, prout nunc usus habet vocabuli, sed sæculares: quibus (præter præbendas seu stipendia, ut Patres Aquisgranenses loquuntur, quæ ab episcopo et ecclesia cui inserviebant, ordinarie accipiebant, etiam sua licuit retinere, et quibus vellent dare: et qui in hoc solum a canonicis sæcularibus nostri temporis differabant, quod in communi domo viverent, et mensa communi et dormitorio communi uterentur, sicut nunc clerici academici in seminariis (et Patres Oratorii in Italia, Gallia, Belgia et alibi vivunt). In Gallia autem quam plurima adhuc collegia canonicorum sæcularium visuntur illius veteris instituti: quos licet pios et ex virtutum actibus religiosos nuncupare possimus, non tamen religiosos aut regulares ex notione qua nunc vocantur illi soli qui perfecte abrenuntiantes sæculo, nihil prorsus retinent in sua potestate, de quo possint tanquam de re propria disponere. » Sic fere Clemens Reynerus loco citato.

In concilio Aquisgranensi. Aquægrani, urbs imperialis sita in diœcesi Leodicensi, a Grano nescio quo sic dicta, domicilio, tumulo et reliquiis sancti Caroli Magni imp. itemque balneis celeberrima, nostratibus Aken, Francis Aix-la-Chapelle. Olim dicta fuit Novum Castellum; et diu ante Caroli Magni ævum, principibus in deliciis fuit, ut Pippino Herstallio, majori domus regie in Austrasia, ejusdem Caroli Magni proavo, qui Aquisgranensem B. Mariæ basilicam liberaliter dotavit, ut ex diplomate ejus liquet. « Carolus Dei gratia rex Francorum et Longobardorum ac patricius Romanorum. Noverit omnium fidelium nostrorum magnitudo, quod inelyta memoria proavus noster Pippinus, quondam major domus, ecclesiæ S. Mariæ in Novo Castello constructæ diversas res pro mercedis augmento dedit. Unde servientes ejusdem loci consolationem substantiæ usque nunc visi sunt habere, perpetuoque tempore ipsas res quieto ordine possidere videntur. Data v Nonas Maii, anno 11 et 5 regni nostrri. Actum Haristallo palatio in Dei nomine feliciter. Amen. » Cæterum anno Christi 816 in urbe Aquisgranensi habitum est concilium; in quo (jussu imp. Ludovici Pii, qui Caroli Magni filius ac successor fuit) duplex condita est Formula institutionis seu Regula; una canonicorum, altera sanctimonialium canonicè viventium quas vulgo canonicas vel canonicas vocant. Prior a Surio et Binio in tomis Conciliorum jam olim evulgata fuit. Alteram, cum Lutetiæ Parisiorum anno 1610 negotiorum publicorum causa agerem, ex manuscripto codice viri humanissimi mihi que amicissimi Nicolai Fabri Parisiensis qui Petro Pithæo studiosior socius fuerat, et quem postea Ludovicus XIII Gallorum rex in litteris præceptorum habuit, describendam curavi. Ex eodem codice, qui nunc Lutetiæ in Thanaa bibliotheca asservatur, hæc ipsam Jacobus Sirmodus, tomo II Conciliorum Gallicæ, 1629 publicavit. Cæterum in condenda utraque regula præcipuam operam navasse creditur Amalario Metensis ecclesiæ Diaconus, is qui ejusdem Ludovici Pii libros quatuor de divinis officiis contexit. Quos quidem libros Amalario Fortunato, Trevirensi episcopo, hactenus falso typographi attribuerunt. Amalarius porro Metensis, ut dixi, diaconus

(quem Honorius libro de Scriptoribus ecclesiasticis, episcopum Metensem non recte appellat) Amalario Trevirensi episcopo ætate suppar, vir fuit longe eruditissimus. Ad isto Amalario Metensi ferunt, facta e palatio Aquisgranensi librorum œopia, totam hoc opus institutionis canonicæ ex diversis doctorum sententiis concinnatam, concilique Aquisgranensis judicio et auctoritate comprobatum: quod ex Ademari Chronico Engolismensi Sirmodus observavit.

LIBRI PRIMI CAP. I. De tonsura clericorum. In veteri Ecclesia Occidentali comam fluentem statim ponebant, qui se militiæ sacræ accinxerant. Prudentius de S. Cypriano:

Defua cæsaries compositur ad breves capillos;

et manent hujus moris vestigia in sacro ritu quo sunt clerici: *Episcopus enim quos cooptat, iis capillorum cinnos hinc inde delibat*; quæ prima tonsura nominatur, et tonsi olim dicebantur ejus gradus clerici. Olim enim revera tondebantur, nec postea integrum erat comam alere. Inde concilium IV Carthaginiensis canon 44: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat*, vel, ut alii veteres libri legunt, *tondeat*. Barbam igitur aiebant; ut hodieque Græci, et Latini non pauci; et prorsus non capiam quod scribit Gregorius VII papa ad judicem Caralitanum, lib. ix, epist. 10, totius Occidentalis Ecclesiæ clorum, ab ipsis Ecclesiæ Christi primordiis, barbam radendi morem tenuisse; Latini tamen postea barbam plerique rasarant, idque discrimen Græci Latini que cleri. Quod religioni nostræ nihil officere accurate disserit synodus Lemovicina, in ejus actis diei secundæ recitantur canones synodi Bituricensis, quorum septimus clericos omnes tonsuram ecclesiasticam habere jubet, hoc est barbam rasam et coronam in capite. Adeo varie hæc etiam in parte vices temporum fuerunt. Sic fere Sirmodus in notis ad Apollinarem Sidonium et Ennodium.

C. *Isidori*. S. Isidori Hispalensis in Bætica, Hispaniæ provincia, episcopus an. 629 floruit, et juxta Bellarmini calculum, an 656 decessit. De isto et aliis Isidori Baronius in notis ad Martyrologium Rom. 4 Aprilis consuli poterit.

Inferius circuli corona. Tonsura clericalis olim ita fiebat, ut circulus tantummodo capillorum emerret, instar coronæ. Sic eam describit Gregorius Turonensis, de Nicetio Trevirorum episcopo agens: « S. Nicetius, inquit, ab ortu suo clericus est designatus: nam cum partu fessus effusus, omne caput ejus, ut est consuetudo puerorum, a capillis nudum quidem cernebatur; in circuitu vero mediorum capillorum ordo apparuit, ut pateres ab hisdem coronam clericis fuisse signatam. » Hodie apud nos antiquam coronæ formam soli fere monachi retinent, et pueri vocales symphoniaci. Nam brevissimè orbis in vertice, quo cleri pars magna utitur, insolens olim atque inusitatus in Ecclesia fuit, ut docet canon 40 concilii IV Toletani. Ita Sirmodus ad Sidonium.

D. CAP. V. *Acolythi*. De disciplina acolythorum libros duos edidit Augustinus Valerius, cardinalis et episcopus Veronensis.

CAP. VI. *Subdiaconi*. Olim diei sunt obsequentes, ut infra cap. 77 ex concilio Laodiceno constabit.

CAP. VIII. *De presbyteris*. Qui olim presbyteri dicebantur, erant episcoporum quasi assessores; quorum consilio Ecclesiam sibi creditam regebant. Atque hac ratione eos S. Cyprianus suos collegas et fratres passim nuncupat, et S. Augustinus hujus ordinis pondus tanti aestimavit, ut ipsum pene invitum et cum lacrymis reluctantem Valerius episcopus ordinavit presbyterum, ut in Augustini Vita tradit Possidius, et ipse Augustinus in sua ad Valerium epistola declarat.

CAP. X. *Hujus rei gratia*. Hoc capite ut et subsequenti ex professo agitur de episcopis. Utriusque capituli textus ex S. Hieronymo est desum-

pus. Idem Hieronymus epist. 50, ad Pammachium : « Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. Primis Ecclesiæ sæculis qui ex conjugio ad sacerdotium asciscabantur, ab uxorum toro separati, non aliter deinceps cum illis quam cum sororibus versabantur. Sic Paulino Nolano Terasia de conjugio facta est soror, ut in Chronico loquitur Iacius. Idem de placidina Leontii Burdigalensis episcopi scribit Fortunatus. Cæterum primo in ordine clericorum sunt episcopi, in secundo presbyteri, in tertio diaconi, atque ita deinceps. Optatus Milevitanus, lib. 1 : « Quid commemorem diacones in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices et principes omnium episcoporum. » Est autem mera fabula, quam de primi et secundi ordinis episcopis nonnulli fluxerunt; quasi duo olim, si Deo placet, in singulis cathedris episcopis fuisseant.

B. Hieronymi. Is in oppido Stridone (quod a Gothis everum, Dalmatiæ quondam Paannoniæque confinium fuit) natus, anno Christi 420, ætatis 94, pridie Kalendas Octobris decessit, ut Prosper in Chronico ait; sed Baronius nonnisi 78 vel 79 annos ipsi tribuit.

CAP. XII. Augustini. Is Arbetio et Mavortio Lolliano consulibus (ut ipse lib. 1 de Vita beata et lib. 1 de Ordine tradit), hoc est, anno Christi vulgari 355, in Africa natus est. Decessit autem v Kalendas Septembris, ætatis 76, episcopatus 36, conversionis 43, anno; quo tempore Vandali Hipponem tertio jam mense obsidebant, ut Possidius in ejus Vita narrat.

CAP. XIII. Gregorii. Pastoralis curæ officia S. Gregorius Nazianzenus Græcè explicauerat eo libro quem Apologeticum inscripsit. Hunc æmulatus S. Gregorius Magnus papa I in sui pontificatus exordio, ad Joannem Ravenne episcopum scripsit librum de Pastoralis Cura, eumque in Hispaniam ad Leandrum episcopum Hispanensem transmisit. Hunc librum tanti fecit Græcia, ut recens editum Amphiloehius patriarcha Alexandrinus in linguam Græcam transfuderit. Eundem ut studiose legant episcopi, cautum est a Patribus concilii in Turonensis, et Cabilonensis II, anno 813, et Aquisgranensis II, anno 836, celebratorum. Cæterum S. Gregorius anno Christi 590 electus papa, demum anno 604, indictione 7, ad Christum migravit.

CAP. XIX. Prosperi. Jam tum videlicet, hoc est, Ludovici Pii imp. ævo, Prosperi tribuebantur libri tres de Vita contemplativa, qui inter ejus Opera edidit, ejusque nomine a Gratiano et aliis passim citantur; re autem vera Prosperi non videntur: primo quia Gennadius, Prosperi Opera recensens, horum librorum non meminit; deinde quia illorum auctor lib. II, cap. 9, de Hilario Arelatensi (qui æqualis fuit Prosperi) sic loquitur, ut ætate sua superiorem fuisse significet: denique, ut aliis arguentis supersedeant, in antiqua Collectione canonum Codicis Andegavensis, S. Pomerio (sic enim appellat) auctori tribuantur, loco citato, qui apud Prosperum exstat lib. II, cap. 6; et in codice S. Salvatoris Vicecomitis, qui nunc est in bibliotheca archiepiscopi Tolosani, ejusdem loci abbatii, auctor his libris ascriptus est Julianus Pomerius. Et Juliano Pomerio eosdem prorsus asserit Isidorus de ecclesiasticis Scriptoribus, cap. 12. « Alios quoque, inquit, tres libros edidit de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali conversatione, nec non etiam de vitiis et virtutibus. » Quibus verbis liquido patet, singulorum hujus operis librorum argumenta describi. Ediderat idem Julianus Pomerius prætoræ alios libros octo; quorum etiam lemmata ibidem singillatim explicat Isidorus, quorumque testimonio frequenter usus est Julianus alter, Toletanus antistes, in Prognosticis futuri sæculi. Fuit porro Pomerius hic Afer Maurusque patria; sed in Gallia primum

rhotor, postea presbyter et abbas. Floruit Arelate ut ex Vita S. Cæsarii Arelatensis episcopi et ex Ruricii ad Pomerium epistolis intelligi datur. Sic fere Sirmondus in suis notis ad tomum II Conciliorum Galliæ. Cæterum Prosper Aquitanus presbyter, non episcopus (si Victorio itidem Aquitano, Gennadio, Gelasio, Marcellino et Bedæ credimus), « Eusebii tenore secutus, ut Victorii verbis utar, Chronicon egregia brevitate composuit, et a mundi inchoatum exordio ad Valentiniani Augusti VIII et Anthemii consulatum, seu ad annum Christi 455, deduxit; » tertia editione; primam namque editionem Theodosio XIV et Maximo consulibus, hoc est, anno Christi 433, videtur conclusisse: quando quidem eo anno priorum annorum epochas summas colligit, quod nonnisi in operum fine fieri consuevit; nisi forte causa aliqua peculiaris intercurrat quæ hic nulla apparet. Secundam vero editionem Prosper duodecim annis auxisse, et ad Valentiniani VI æ Nonii consulatum, seu ad vulgarem 445 Christi annum, videtur produxisse; quo vulgare ejus Chronicon, Eusebiano et Hieronymiano subnecti solitum, terminatur. Tertia denique et postrema editio fuit ea quæ ad Valentiniani Aug. VIII et Anthemii consulatum, id est, ad annum Christi 455, protenditur; quam a Chiffletio, soc. Jesu theologo, cum mss. codicibus collatam nuper Andreas Quercotanus in Bibliotheca veterum Ecclesiæ historicorum et chronographorum Lutetiæ publicavit. De tribus aut quatuor hujus sæculi Prosperis, Aurelianiensi, Regiensi, Chronographo et Tirone, Bucherius in Commentario ad Victorii Canonem, cap. 6, fuse disputat.

CAP. XXXIX. Ex concilio Nicarno. Dionysius cognomento Exiguus, abbas Romanus (qui omissio profano annorum calculo, primus numerare cepit a Christi incarnatione), concinnavit codicem canonum Ecclesiæ Romanæ, et Stephano episcopo Salernitano inscripsit; Moguntiæ primum anno 1525, deinde Parisiis 1609, typis editum. Codicis hujus exemplar fideliter descriptum Carolo Magno Francorum regi, cum Romæ anno 787 esset, Adrianus papa obtulit. Id certo constat ex plurimis quæ in bibliothecis Galliæ visuntur Collectionis hujus exemplaribus; quorum in fronte, velut oblatis muneris dedicatio, præfixa est Adriani ad Carolum epistola, quæ primis singulorum versuum litteris hunc titulum reddit: *Domino excell. filio Carolo regi Adrianus papa.* Exstat ea typis edita apud Sirmondum tom. II Conciliorum Galliæ. Collectionis istius Dionysianæ Magna apud Francos exinde fuit auctoritas, ut patet ex capite 39 hujus Institutionis canonicorum, et aliis pluribus subsequentibus.

CAP. LXIV. Diaconi septem. Sic et septem fuisse jam olim urbis Romæ diaconos cardinales constat ex antiquis canonibus.

CAP. LXXX. Agapæ. Communia erant Christianorum convivia, sic dicta quod charitatis mutux causa essent instituta. Tertullianus, lib. adversus gentes: « Cœna nostra de nomine rationem suam ostendit; vocatur Agapæ, id quod *Dilectio* penes Græcos est. » Sed piam hanc consuetudinem lapsu temporis abusus, luxus et ebrietas, corruperunt: ideoque merito abrogatæ fuerunt, et a SS. Ambrosio, Augustino aliisque Patribus reprehensæ. Baronium ad annum 377 et 391, consule.

CAP. LXXXIII. Thymetici. Proprie sunt dicti hædiones, qui in orchestra modo versus histriones, modo versus populum, saltitabant, histrionibus interim in scena abditis.

CAP. CVIII. Clerici sive in domibus suis, sive in congregatione viventes. Notet hic lector a Prospero Aquitano, seu potius a Juliano Pomerio, disertam fieri mentionem duplicis classis clericorum, hoc est, clericorum in domibus suis privatim, et aliorum in communi seu congregatione viventium. Sic et Gerundense apud Hispanos concilium, circa annum

517 celebratum, canonem edidit pro clericis qui domus familiaris habebant. Ex ejusdem Properi seu Pomerii verbis, superiore capite recitatis, colligi datur, ex clero multos sibi retinuisse rerum suarum proprietatem ac dispositionem. Verba sunt ista: « Quod si aliquid de fructibus suis ecclesie, velut pro ipsa expensa sua, contulerint, » etc. Sic hodie faciunt Patres Orationii, in Italia, Gallia, Belgia et alibi. Similem vitæ rationem fuisse clericis Hispaniæ, concilium ix Toletanum, anno 655 celebratum, cap. 4 testatur. Videatur et caput proxime subsequens.

Monasterium clericorum. S. Augustino monasterium clericorum est congregatio clericorum, instar monachorum in communi viventium. Sic passim loquuntur vetustioris et mediæ ævi Scriptores, Baldericus Noviomensis ac Tornacensis episcopus (qui anno 1112 obiit) in chronico Cameracensi, lib. II, et alibi passim, Cameracense et Atrebatense cathedralia canonicorum collegia nuncupat monasteria canonicorum S. Mariæ: quas tamen ecclesias constat jam inde a primis initiis fuisse clericorum seu canonicorum, non monachorum. Sic idem Baldericus, sub finem libri II monasterium canonicorum S. Rumoldi apud Mastinas, et monasterium canonicorum a viro Dei Guntmario structum memorat; quæ sunt hodie canonicorum illustra collegia Mechliniense et Liranum in Brabantia.

Carraria. Hoc est lapidicina. Apud Francos, Gallos, Belgas, Hispanos et alias nationes, *carrariæ*, vulgo *carrières*, dicuntur fosse seu cryptæ subterraneæ, ex quibus lapides aut marmora eruantur. Porro ut apud veteres Lunense marmor, sic hodie in pretio est Carrariense, ab oppido vicino sic dictum, in cujus vicinia e visceribus terræ extrahitur.

Nemo det lineam aut byrrhum. Ex his verbis colligitur S. Augustinum ejusque clericos veste linea et byrrho seu birro, non tamen prætioso, usos fuisse. Byrrhos Lipsius in suo Amphitheatro, reponit inter pileos, referens illud Vopisci de imp. Carino, *donati ab Atrebatensis Byrrhi petiit, donati Byrrhi Caursini.* A birro birretum, pileum clericalem quadratum, Molanus libro de Canonici derivat. Alciatus libro I Prætermis. byrrhum interpretatur *Sagum*, et vestem qua supra alias induimur. Cui Baronius accedit, qui *lacernum byrrhum* in concilio Gangrensi memoratum explicat byrrhum per modum lacerni seu lacernæ compositum. Cæterum ut in Africa, sic et in Gallia et alibi byrrhos rigentes reprehendit.

Explicit. Hic finit pars prior Institutionis seu Regulæ canonicorum, ex SS. Patrum scriptis et veterum conciliorum decretis, a Patribus concilii Aquigranensis anno Christi 816 concinnatæ. Pars subsequens seu posterior fere tota ab ejusdem concilii Patribus fuit dictata.

CAP. CXV. Canonici liceat linnu induere, carnis vesci, etc. Ex his verbis clarissime convincitur, istam formam institutionis ab Aquigranensis concilii Patribus non fuisse scriptam seu datam canonicis regularibus Augustinianis (ut Pennotus et alii contendunt), sed nostri ordinis canonicis, quos ut potest sæculi hominibus immixtos vulgus *seculares* vocat.

Carnibus vesci monachis inhibitum est. In Orientali Ecclesia monachis Basilianis, et in Occidentali monachis Benedictinis, ex prinævo instituto esus carnis vetitus fuit. Hos postea æmulati fuerunt canonici regulares Præmonstratenses, Vallis-Scholares et alii votis solemnibus, instar monachorum, astricci.

Dormitoria. Refectoria. Hæc et alia id genus loca publica, quibus nostri ordinis canonici olim usi fuerant, hodieque exstant et cum admiratione monstrantur Colonix Agrippinæ, Tornaci, Leodici, Bruggis, Insulis et alibi.

CAP. CXXIV. Quotidie ad collationem veniant. Hoc est ad capitulum disciplinæ, ut concilium Colonicense, anno 1536 habitum, p. III, c. II, interpre-

A tetur: « Capitula, inquit, disciplinæ multo majore diligentia observentur atque hætenus. Id ista fiet, si non tam profanæ quam res sacræ in his tractentur; si de moribus inquiratur, si vita expendatur singulorum; et quod olim SS. Patres fecisse dignoscuntur, ex temporali oratione interdum commoneantur fratres: et in primis ad sacras litteras e-pressendas instigantur, atque ut in his optimas horas collocarent, incitentur. » Huc spectat et constitutio concilii itidem Colonicensis, anno 1260 celebrati: « Decanus et fratres canonici ingrediantur domum capituli, et ante omnem tractatum disciplinæ, vel etiam præbendæ tabule capitularis (hærentis quid unicuique cantandum vel legendum sit in choro), lecturam audiant diligenter: nec non alia lectio de regula et vita clericorum legatur. » Istis decretis longe vetustiora sunt ea quæ Isidorus in Regula monachorum, et lib. II, cap. 15, de Officiis ecclesiasticis, memorat: « Ad audiendum, inquit, in collatione Patrem, tribus in hebdomada vicibus, fratres post celebrationem tertiæ, dato signo ad collectam conveniant; audiant docentem seniores, instruentem cunctos salutaribus præceptis; audiant Patrem studio summo et silentio; intentionem animorum suorum suspiriis et gemitibus demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit vel pro corrigendis instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobii pertinentibus. Quod si talia desunt, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit omittenda collatio, sed in præfinitis diebus, cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt; ut qui necdum didicerunt, percipiant quod sequantur; qui vero didicerunt, frequenti memoria admoniti, sollicitè custodiant quod noverunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt. » Hætenus ex Isidoro.

CAP. CXXV. Ut canonici cucullas monachorum non induant. Cucullus seu cuculla proprie est operimentum capitis, forma pyramidalis, simile papyraceis illis vasculis quibus pigmentarii suas merces inclusas dividunt. De quibus lepide Martialis ad suum libellum:

Festina tibi vindicem parare,
No nigram cito raptus in culinam
Cordyllas madido tegas papiro
Vel thuris papaverisque sis cucullas

Cucullum proprie nunc gerunt Capucini: quod capitis tegumentum Itali nunc capucium seu capucium nuncupant: unde et Capucinus nomen apud vulgus est natum. Cassianus Instit. lib. II, cap. 4, legatur.

CAP. CXXVI. Horam tertiam, sextam. De horarum canonicarum antiquitate multi scriperunt: ad quos lectorem remitto. Legi insuper poterunt Bartholomæi Gavanti Thesaurus sacrorum rituum et Anacleti Sicci ecclesiastica Hymnodia.

Missarum solemnia. Missa sacrificium Christianorum, sic dicta est, non a voce Hebræa nec a missa, id est, dimissa multitudo, sed a missa hostia, hoc est, delata in conspectum, vel ad altare cœlesti. Mittit enim Ecclesia Christum in hoc mysterio, velut legatum et deprecatorem ad Patrem, ac offert ei atque ostendit hoc tantum Filii beneficium; per id eum placare studet; orat eum pro vivis et mortuis; non mactat iterum, non crucifigit ut blasphemam calumniantur; et valet hoc ex opere operato, ut loquuntur in scholis theologis, id est, ex institutione divina, non ex opere operantis.

CAP. CXXXIV. Si quis frater. Habemus hic modum correptionis capitularis olim inter canonicos usitata.

CAP. CXXXV. Pueri et adolescentes. Lector notat in claustris canonicorum et palatii episcoporum celeberrimas olim scholas seu gymnasia litteraria existisse. Carolus Magnus cum anno 804 Osnaburgensem in Westphalia episcopatum fundaret, in eodem loco Græcas et Latinas scholas in perpetuum manere ordinavit; ne unquam clerici utriusque linguæ

gnari deessent. De episcopis et aliis viris illustribus qui ex Norgeri Leodicensis episcopi schola prodierunt, item de Eraclio, ejusdem urbis episcopo, eximio scholarum promotore, consuli poterit Anselmus in Historia Leodicensi. De Lietberto scholarum Cameraci rectore, post illius urbis episcopo, Baldericus in Chronica Cameracensi lib. III, cap. 61, tractat.

CAP. CXXXVII. *Cantorum schola.* Officio divino recte cantum admisceri, ex concilii IV Toletani et aliorum decretis constat. De cantorum schola Onaphrius Panvianus Platinae continuator, hæc tradit: « Schola cantorum communibus sumptibus vivebat habebatque magna in urbe existimationis et dignitatis præfectum, qui primicerius, alias prior scholæ cantorum vocabatur: cuius opera optimi juvenes selecti, in cantu, lectione sacrorum librorum et optimis moribus instituebantur. Hinc origo primiceriorum per alias orbis ecclesias cathedrales manavit: de quorum officio et dignitate distinctione 25 sit mentio. Hanc scholam eam esse opinor cujus initium sic describit Anastasius Bibliothecarius in Vita Hilarii papæ: « Hic constituit in urbe ministrales, id est clericos, qui circumirent constitutas stationes, id est, ministrando sacris et psallendo. » Joannes tamen diaconus, lib. II de Vita S. Gregorii I papæ, scribit S. Gregorium ipsam hanc scholam constituisse; quod potius de ejus quadam reformatione seu restitutione esse intelligendum opinor, quam de prima institutione. » Hactenus ex Onaphrio. Juxta mores nostrorum temporum cantoribus dignitas inter primarias in ecclesiis cathedralibus et collegiatis computatur. Molanum consule lib. de Canonici.

CAP. CXL. *Cellarius.* Aliis *Dellaris.* Juxta grammaticos vocabulum istud est latæ significationis. Cella enim dicitur omnis locus in quo aliquid reconditur, ut est cella vinaria, cerevisiaria, farinaria, pomaria et similibus rerum. Cellarius autem hic dicitur procurator et custos annonæ, et qui rebus esculentis et poculentis præerat. Monachi hodie oconomum domus procuratorem aut dispensatorem vocant. Plautus *promum* et *condum* appellat. Tornaci hodieque duo sunt magistri cellarii.

Eum qui hospitale pauperum. Is hospitalarius vocatur, et habebat curam domus hospitalariæ, ad usum pauperum extructæ. Quales domus hodieque multis in locis juxta canonicorum templa visuntur, ut ad S. Servatium in urbe Trajectensi ad Mosam, Tornaci et alibi in Belgio. Sic et Antwerpæ olim hospitalaria domus stetit juxta basilicam Marianam; inde postea ad extremam urbis regionem translata.

CAP. CXLIV. *Oportet claustra canonicorum.* Mansiones canonicorum olim circumquaque muris ac portis clausa fuerunt; unde et claustra hodieque nuncupantur; etsi nunc die noctuque cuique sint pervia. Plerisque tamen in locis supersunt veteris clausuræ vestigia, ut et quibusdam locis portæ nunc quoque de nocte clauduntur. Quo nomine laudandos censeo canonicos Insulenses in Flandria, et canonicas nobiles Melbodienses in Hannonia ad Sabim fluvium.

Ut signum datum fuerit. Sævientibus persecutionibus, olim convocabantur fideles ad ecclesiam per cursorum; et erat plerumque subdiaconus, aut lector, aut acolythus. Ecclesiæ pace reddita, putatur coepisse usus tintinnabulorum; quibus et gentiles ad thermas et operas convocari solitos. Martialis epigram. 128 subindicat:

Redde pilam, sonat æs thermarum.

Polydorus Virgilius, lib. VI, cap. 12, de inventoribus rerum, ad tempora Sabiniani papæ id refert: « Quod, inquit, tintinnabulorum sono populus invitatur ad sacra, statis diebus, Sabiniani, qui Gregorio successit, hoc decretum. » Sane paulo post ævum Sabiniani, communem fuisse in Occidente usum æris campani seu campanarum, Baronius in Gestis anni

A 616 probat. Beda libro IV, cap. 23, Hist. Anglorum: « Campanæ sono ad orationes excitari vel convocari solebant, cum quis eorum de sæculo fuisset evocatus. » Walafridus Strabo de eisdem scribens, « Vaforum, inquit, de quibus sermo est, usum primo apud Italos affirmant inventum, unde a Campania, Italiae provincia, eadem vasa majora quidem campanæ dicuntur; minora vero quæ et a sono tintinnabula dicuntur, nolas appellant, a Nola ejusdem Campaniæ civitate, ubi eadem vasa sunt commentata. » Tintinnabulorum certe usus longe antiquissimus est, ut pote jam inde a Moysis temporibus notus; ut ex cap. XXIII Exodi et lib. III Josephi de Antiquitatibus Judaicis colligi datur. Cæterum ex Occidente in Orientem signa aerea circa an. Christi 815, transmigrasse putantur: cum Ursus Patricius, dux Venetus, Michaeli imp. Græcæ plures campanas dono misit, ut rerum Veneticarum Scriptores narant.

B Signi porro, ad ecclesiam convocantis, apud veteres frequens est mentio. Gregorius Turonensis in Vitis Patrum a se conscriptis; in Gregorio Lingonensi episcopo: « Commoto signo, sanctus Dei, sicut reliqui, novus ad officium Dominicum conurgebat. » Idem in Nicetio ep. Lugdunensi: « Quod presbyter audiens, jussit signum ad vigilias commoveri. » Idem, lib. II, cap. 23, Hist. Francorum: « Signum ad matutinas. » Eginhardus de Translatione S. Marcellini et Petri, lib. III, cap. 15: « Turricula, quæ signa basilicæ continebat, ab eis conspici potuisset. » Capitularia, lib. VI, tit. 163, « ut sacerdotes signa tangant horis canonicis. » In Ordine Dunstani Dorobornensis in Anglia archiepiscopi; « Benedictio ad signum ecclesiæ, id est, tintinnum. » A signo Gallis *sein*, et inde *toc-sein*. Signa autem primis sæculis non aerea, sed lignea erant. Id constat ex libro Miraculorum Anastasii martyris, qui in VII synodo, actione 4, recitatur: « Ligna sacra pulsantes, invicem obviam facti sunt. » Ligna quidem monachorum plerumque erant: qualibus etiamnum utimur tribus ultimis diebus majoris hebdomadæ, in Quadragesima. Alicubi tamen in monasteriis singulorum fores malleo pulsabantur. Plura de his qui volet, Baronium anno 58 consulat.

Diversarum artium erudiantur disciplinis. In claustris canonicorum olim omnis generis disciplinæ juventuti tradebantur: nec Latine solum, sed et Græcæ litteræ explicabantur.

LIBER SECUNDUS. De institutione sanctimonialium. Eas hodie canonicas seu canonissas vocamus, ut Clemens Reynerus, libro supra a nobis citato, censeat. Lector porro notet, in hac forma Institutionis canonicæ nullam fieri mentionem Regulæ a S. Augustino fœmendis datæ; adeoque hanc institutionem a Patribus Aquisgranensibus non esse scriptam sanctimonialibus Augustinianis.

CAP. V. *S. Cæsarii episcopi.* Arelatensis, qui præter Regulam ad monachos scripsit alteram ad sanctimoniales; ex qua istud caput est desumptum. Regulæ hujus meminit S. Radegundis, abbatissa Pictaviensis, in epistola ad episcopos anno 567 in Turonensi II concilio congregatos: « Congregationi per me, Christo præstante, collectæ Regulam sub qua S. Cæsaria degnit, quam sollicitudo B. Cæsarii antistitis Arelatensis ex institutione SS. Patrum convenienter collegit, ascivi. »

CAP. VI. *S. Athanasii.* Alexandrini in Ægypto episcopi Sunt qui scribunt ipsum Gratiano II et Probo consulis, hoc est, anno Christi 371, obiisse. Sed anno 373 ipsum adhuc superstitem fuisse constat ex Proterii patriarchæ Alexandrini ad Leonem I papam epistola, quam Joannes Bucherius in Commentario ad Victorii canonem paschalem, cap. 2, edidit.

CAP. X. *Nobiles genere.* Hinc liquet jam inde a Ludovici Pii temporibus virginis genere nobiles,

præ cæteris sese sanctimonialibus canonicè viventi-
bus aggregasse.

CAP. XX. *In earum claustris.* Ut canonici, sic et sanctimoniales canonicè viventes sua olim claustra circumquaque muris septa, itemque dormitoria ac refectoria communia habuerunt: quorum vestigia plerisque in locis etiamnum supersunt. Huic disciplinæ in usum revocandæ, excellentissima heroina D. Margarita de Lalain, comitissa de Berlaimont, annis superioribus illustre nobilium virginum canonicarum, sub Regula S. Augustini militatium, cœnobium, in urbe Bruxellensi, de suo a fundamentis excitavit ac dotavit, Urbano VIII pontifice maximo approbante.

CAP. XXII. *Puellæ quæ in monasterio erudiuntur.* Lector observet, in claustris sanctimonialium canonicè viventium scholas etiam puellarum viguisse. Quod pium institutum cum laude æmulantur canonicæ nobiles Bruxellis, quas a comitissa Berlaimontia fundatas jam dixi.

CAP. XXIV. *Quales sint præpositæ constituendæ.* Nivellis, Melbodii, Thoræ et alibi hodieque inter canonicas prima post abbatialem est dignitas præposituræ.

CAP. XXVII. *Presbyteris extra monasterium puellarum.* Nivellis, Montibus Hannonicæ et alibi pas-

A sim sunt collegia canonicorum, qui in sanctimonialium canonicè viventium templis missarum solemnità ex ordine celebrant; et habent ii insuper sua propria ac peculiaria templa, in quibus horas canonicas cantant, et alia sacra munia obeunt.

Epistola Ludovici Pii. Institutionum seu Regularum, canonicis et sanctimonialibus canonicè viventibus, a Patribus concilii Aquisgranensis, anno 816 præscriptarum, exemplaria in singulas provincias, cum Ludovici Pii imp. epistola, ad uniuscujusque provinciæ metropolitanum, ut omnibus innotescerent, missa fuerunt. Hinc epistolarum quæ in manuscriptis codicibus occurrunt, tituli sunt diversi. In exemplari, quo Jacobus Sirmondus in editione Conciliorum Gallicæ usus est, nomen habetur *Sicharii* archiepiscopi Burdegalensis, quia in Aquitaniam secundam a Ludovico Pio missum fuit. In Antissiodorensi codice nomen est *Magni* Senonensis archiepiscopi: quæ urbs caput est illius provinciæ. In codice Nicolai Fabri Parisiensis (ex quo Lutetiæ anno 1610 Regulam sanctimonialium canonicè viventium describendam curavi) nomen habetur Arnonis archiepiscopi Salisburgensis. Omnes porro epistolæ ejusdem sunt argumenti, tametsi quædam, prout res posebat, in singulis sint diversa.

SYMPHOSII AMALARIUS

METENSIS PRESBYTERI ET CHOREPISCOPI

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS LIBRI QUATUOR^a

AD LUDOVICUM PIUM IMPERATOREM.

(Bibl. vet. Patr.)

AMALARIUS PRÆFATIO.

Gloriosissime imperator, et magnificentissime ac
centies invictissime, a Deo coronate, necnon et conser-
vate atque conservande? Servus ego vester, quamvis
minimus omnium, afficiebar olim desiderio, ut scirem
rationem aliquam de ordine nostræ missæ, quam con-
sueto more celebramus, et amplius ex diversitate quæ
solet fieri in ea, hoc est, quod aliquoties una epistola le-
gitur, aliquoties duæ et cætera talia, simulque de cæ-
teris officiis. Præterita proxima ætate videbatur mihi
quasi in crypta posito fenestratim lucis scintillas
radiare usque ad nostram parvitatem de re quam

C desiderabam longa esurie avidus, non frenum pas-
sus sum timoris alicujus magistri, sed illico meo
gratias agens Deo, scripsi quod sensi. Deinde tra-
ctare cœpi cui sapientiâ porrigerem ea quæ scri-
psi, ut ejus auctoritate statuerentur ea quæ ordinate
sunt scripta, seu corrigerentur quæ inordinate. Venit
in mentem inter omnes spirituales mœtes in hoc
seculo degentes, vestram potissimum pollere, cui
inest charitas sine livore, sapientiâ sine præjudicio
scientiæ quæ inflat, humilitas sine pietate, quæ
nulli rectitudini resistit, quæ vos quotidie exaltat

^a Haec libri isti de ecclesiasticis Officiis ut et
liber de Ordine Antiphonarii auctorem prætulere
Amalarium Fortunatum episcopum Trevirensensem;
sed post auctoritatem ipsius Amalarii in prologo li-
bri de Ordine Antiphonarii, et Ademarii monachi
S. Eparchii Engolismensis in Chronico, nulla fere
jam est inter doctos controversia quin Amalario
Metensi diacono tribui debeant. Verba ipsius Ade-
marii hæc sunt: « Aquisgrani habito concilio Lu-
dovicus imperator anno imperii sui tertio, ad incar-
natione Domini 816, jussit fieri Regulam canonicis
excerptam de diversis Patrum scripturis, decrevit
que eam observandam a canonicis. ut sicut mona-
chi respiciunt ad librum Regulæ S. Benedicti, sic
perlegant canonici inter se librum Vitæ clericorum.

Quem librum Amalarus diaconus ad imperatorem
jussus, collegit ex diversis doctorum sententiis. De-
dit ei imperator copiam librorum de palatio suo, ut
ex ipsis ea quæ viderentur congrua exciperet, et
ita cum decretis episcoporum qui ibi fuerant vita
clericorum roborata est. Scripsit eidem imperatori
supradictus Amalarus librum de Officiis divinis, et
de varietatibus eorum, et de ordine psalmodiarum
juxta clericorum usum antiquum. Porro non est
dubium, librum de divinis Officiis ab Ademaro dici
libros quatuor quos de ecclesiastico, ut inscribi so-
lent, Officio composuit Amalarus; de ordine vero
psalmodiarum appellari eum qui de Ordine est Anti-
phonarii.